

ÅRRINGER

NYHETSBREV TIL PRIVATE EIERE AV FREDETE HUS OG ANLEGG

Med hammer og kalkulator

Før restaureringen starter er forutsigbarhet viktig både for eier og håndverker. Framdrift, kostnad og omfang er sentralt.

“Det går greit med oss, det er verre med huset, sa karene på kurs i Lom.”

GODE RAMMEBETINGELSER FOR EIERE

INNHOOLD

SIDE 3

Håndverkere på kurs
i Lom

SIDE 4

Askeladden – ny reiskap for
gammelt tema

SIDE 5

Fritak for eiendomsskatt

SIDE 6

Bedre kunnskap om
fredete hus

SIDE 7

Tilstandsregistreringen

SIDE 8

Fredningsgjennomgangen

SIDE 9

Eiers forventninger

SIDE 9

Hypptige stilte spørsmål

SIDE 10

Listverket – husets egen
historieforteller

SIDE 12

Verdiskaping i Hamnerdalen

SIDE 14

Nytt fra bokhylla

SIDE 15

De frivillige – ved tre av dem

SIDE 18

Forskjellsbehandling i
freda kulturmiljø

SIDE 20

Økt vekst av svertesopp

Foto: Asgeir Spang Brække © Riksantikvaren

Høsten har kommet, og den lover godt.

Den pågående statusgjennomgangen av alle bygninger og anlegg, som er vedtaksfredet før 1979, er kanskje et av de største prosjektene vi har hatt.

Dette meget omfattende arbeidet er det kulturminneforvaltningen i fylkene som gjennomfører.

I møter med dere som eiere av den fredete kulturarven opplever både fylkeskommunen og vi stor interesse og engasjement. Folk er stolte av det de eier. Ofte opplever vi at samtaler kan føre til både ideutveksling, avklaringer og styrket samarbeid.

Møtene knyttet til Fredningsgjennomgangen er for oss en god anledning til å luke bort misforståelser og knytte personlige og direkte kontakter med dere eiere. Det er også positivt at vi vil få en meget god oversikt på "helsetilstanden" til alle vår fredete bygninger. Med denne oversikten vil dere som eiere og vi i kulturminneforvaltningen få et godt grunnlag å jobbe videre med.

Eierne av fredete bygninger og anlegg er våre viktigste samarbeidspartnere.

Riksantikvarens oppgave er å bevare kulturminner, og i samarbeid med dere skal vi ta vare på våre viktigste og mest verdifulle kulturminner. Dessverre er det noen problemer. Den økonomiske belastningen med å eie et fredet hus er gjerne det største problemet. Jeg vet at forutsetningen for et godt fungerende kulturminnevern er gode rammebetingelser for eierne. Riksantikvaren mener derfor at alle eiere bør få 100 prosent dekning av de antikvariske merkostnadene knyttet til istandsetting og vedlikehold. Det er et mål vi må jobbe mot på alle fronter.

Kulturminneloven, som er vår spesiallov, skal ivareta kulturminneinteressene, samtidig som eiernes rettssikkerhet skal ivaretas. Riksantikvarens ansatte har spesialkunnskap på sine fagområder og solid erfaring. Det er ikke tilfeldig hvem som møter eiere av fredete bygninger. Alle våre beslutninger skal være basert på faglig høy kompetanse og grundige diskusjoner og avveininger.

Forvaltingslovens bestemmelser gjelder selvfølgelig også for Riksantikvaren. Denne loven skal sikre borgerne en effektiv, nøytral og forutsigbar behandling. Riksantikvaren er som alle andre statlige myndigheter underlagt politisk styring og kontroll, i vårt tilfelle gjennom Miljøverndepartementet

Det ligger mye lidenskap i å ta vare på kulturarv, men også hard innsats og stor kunnskap.

Når Fredningsgjennomgangen er fullført, skal våre folkevalgte presenteres for kulturarvens "helsetilstand". Nøkkelen videre er bedre rammevilkår, samarbeid og forståelse for våre ulike roller.

Foto: Gry Wiese Horndalsveen © Oppland fylkeskommune

- Kan huset, som er flyttet fra det gamle tunet, være påbygd en etasje? Eller er det oppført av gamle materialer? Sammen med Bjørn Ola Vaagaasarøygard, undersøker Ulf Ryen og Arne Bergum kårstuggu på Uppigard Garmo.

HÅNDVERKERE PÅ KURS

Av Gry Wiese Horndalsveen, Oppland fylkeskommune

Oppland fylkeskommune har hatt kurs for håndverkere i Nord-Gudbrandsdalen. Fokus ble satt på forundersøkelser og planlegging av arbeidet når freda bygninger skal restaureres.

I Nord-Gudbrandsdalen er snaut 450 bygninger fredet. Vedlikeholdssituasjonen for disse varierer. Det nasjonale målet er at alle skal ha et ordinært vedlikeholdsnivå innen 2020.

Tilstandsvurdering

Oppland fylkeskommune er i ferd med å avslutte et prosjekt der tilstanden på

de privateide freda bygningene er gjennomgått. Denne registreringen skal danne grunnlag for å beregne hvor mye ressurser som skal til for å nå det nasjonale målet.

Utfordringer

Utfordringer knyttet til restaureringsarbeidet er økonomi og mangel på

håndverkere med nødvendig kompetanse innenfor ulike fag. Det stilles også krav til kvaliteten på materialer når fredete bygninger restaureres.

Det er ønskelig at utbedringsarbeider kan bli mer forutsigbare for alle parter, både når det gjelder omfang, kostnader og framdrift.

Kurset i Lom på Uppigard Garmo og Sygard Garmo varte en arbeidsuke i august. Instruktør og faglig ansvarlig var sivilarkitekt og håndverker Vegard Røhme. Med på laget hadde han Dag Lindbråten. I alt 19 håndverkere deltok. Fordi kompetansen er viktig i videre arbeid med freda hus, fikk deltakerne lønn.

Eierne har vært positive til å stille huset til disposisjon for kurset.

ASKELADDEN – NY REISKAP FOR GAMMALT TEMA

Askeladden heiter den nasjonale databasen for freda kulturminne. Her kan ein finne oppdaterte opplysningar om mellom anna fornminne, kyrkjer og andre bygningar.

Lenge var det vanskeleg å finne fram til pålitelege og oppdaterte opplysningar om dei ulike typane av freda kulturminne. Opplysningar fans både hjå kommunen, fylkeskommunen, musea, Statens Kartverk, Riksantikvaren med meir. For ikkje så mange år sidan var det ofte fleire hundre mil mellom sentrale arkiv og databasar og dei menneska som trengte informasjonen mest. Dette gjaldt for kulturminneforvaltninga så vel som dei fleste andre område. Situasjonen er no snudd totalt om. Den stadig aukande bruken av Internet gjer det mogleg å ha sentrale register som kan oppdaterast og brukast av mange menneske samstundes utan omsyn til kvar i landet dei oppheld

seg. For å samle opplysningane om freda kulturminne frå ein stad, og å ta i bruk dei nye teknologiske mulighetene for å publisere og oppdatere denne informasjonen, har Riksantikvaren fra 2001 arbeidd med å utvikle ein nasjonal kulturminnedatabase. Denne vart lansert i 2004 og har fått namnet Askeladden.

Kartbasert database

Askeladden er ein kartbasert database som inneheld informasjon om alle kjente freda kulturminne i Noreg, i tillegg til ein del som ikkje er underlagt like strengt vern. Til saman inneheld basen ca 103.000 lokalitetar pr. juli 2007. Ein kan søke fram eit enkelt kulturminne ved å klikke på kartet eller ved å søke på gardsnamn eller gards- og bruksnummer. I databasen er det også mange muligheter til å søke på alle kulturminne som oppfyller bestemte kriterier, til dømes alt som er freda i ein bestemt kommune, og så eksportere dei opplysningane ein er interessert i. Dette tar berre nokre få sekund. Før Askeladden kom, var slike samla oversyn tilnærma uråd å få tak i.

Innhald

Innhaldet i Askeladden er basert på ei rekke eldre databasar. For freda bygningar kjem grunnoplysningane frå det tidlegare fredingsregisteret hos Riksantikvaren. Som det framgikk av førre nummer av Årringer, har vi

ofte relativt lite opplysningar om mange av dei freda bygningane, spesielt gjeld dette dei eldre fredingane. Gjennom dei pågåande prosjekta med fredingsgjennomgang og tilstandsregistrering, kjem vi til å få ei omfattande forbetring av kvaliteten på bygningsdata i Askeladden. Fylkeskommunane har elles hovudansvaret for å oppdatere data i Askeladden og dei har ytt det største bidraget til kvalitetsheving av innhaldet. Oppdatering av eksisterande registreringar og innlasting av nye registreringar skjer kontinuerlig, i fjor var det utført over 18000 oppdateringar, og ca 14000 nye registreringar

Bruk av data

Det er nesten 3000 registrerte brukarar av Askeladden. På ein vanleg arbeidsdag er det ca 300 av dei som er innom basen. Dei aller fleste av desse er kommunetilsette, og dei fleste av kommunane i landet har no registrert seg som brukarar. Mykje av den kommunale bruken skjer i samband med reguleringsplanar. Askeladden er også kjelda til den offisielle statistikken om freda kulturminne, som m.a. Statistisk Sentralbyrå publiserer. Eit nytt og spennande område er bruk av karttenester over Internett. Ny teknologi gir forvaltningsinstansane mulighet til å hente data direkte frå Askeladden og inkorporere dei i sine eigne kart- og sakshandsamingssystem. I løpet av 2008 venter vi at eit samband mellom Askeladden og Statens Kartverk sin nye eigedomsdatabase Matrikkelen blir etablert. Gjennom å gjere kulturminnedata tilgjengeleg for alle forvaltningsinstansar, blir det enklare å ta omsyn til kulturminne i planarbeid, ved eigedomsvertakingar, osb. Det vil seie områda kor slik informasjon ofte har mangla tidlegare.

Sensitivt

Førebels er Askeladden berre open for forvaltnings- og forskingsinstansar.

Ein allment tilgjengelig utgåve av databasen er under planlegging. Ovanfor eigarar av freda bygningar er det viktig å slå fast at denne publikumsutgåva ikkje skal innehalde noko som kan oppfattast som sensitive opplysningar. Det vil seie at bilete av interiør, opplysningar om tilstand, namn og adresse på eigarar og så bortetter vil bli uteletne frå publikumsversjonen av basen. Slike opplysningar er også i dag skjerna for dei fleste brukarane, og er berre synleg for tilsette innan kulturminneforvaltninga. Eigarar av freda bygningar kan sjølv sagt også i dag få utskrift av alle dei data vi har i Askeladden som gjeld deira eigedom.

Lausblad

Prosessen omkring den opne versjonen av basen er stadig i eit tidleg stadium. Vi planlegg å få til godt samband med Riksantikvaren sin lausbladserie, samt å opne for at publikum skal kunne kome med kommentarar eller, stille spørsmål om kulturminne eller kulturminneforvaltning.

*Av Joel Boaz og Sverre Steinnes,
Riksantikvaren*

Freding etter Kulturminnelova er det sterkaste vern eit kulturminne eller kulturmiljø kan ha i Noreg. Lova fastset at alle kulturminne som er frå før reformasjonen (1537) er automatisk freda. Det same gjeld alle byggverk som er eldre enn 1650. Skipsfunn og samiske minne er også automatisk freda dersom dei er eldre enn 100 år.

Kulturminne frå nyare tid kan fredast etter eigne vedtak.

Foto: Trygve Føllesdal © Riksantikvaren

Tove Elise Ihler.

Fra juristene hos Riksantikvaren; FRITAK FOR EIENDOMSSKATT FOR EIERE AV BYGNINGER MED HISTORISK VERDI

Eiere av fredet eiendom kan få fritak for eiendomsskatt. Men legg merke til ordet *kan!* Det er nemlig opp til hver enkelt kommune om denne fritakshjemmelen skal benyttes.

Etter lov om eiendomsskatt av 6 juni 1975 nr 29 kan kommunestyret helt eller delvis frita bygning som har "historisk verdi" for eiendomsskatt, jf. lovens § 7 b. Lovteksten gir ingen utdypende forklaring på hvilke bygninger det her er snakk om. Utgangspunktet er at kommunestyret skal foreta en konkret vurdering. I kommuner hvor denne hjemmelen benyttes, er praksis ofte at fritaket gjelder for bygninger som er fredet.

Fritakshjemmelen gir mulighet for skattelette for private eiere av fredete bygg. Men siden dette er opp til kommunens prioriteringer, kan imidlertid utfallet av en søknad være ulik i de forskjellige kommunene.

Foto: Signe Ihlen Tønsberg © Riksantikvaren

BEDRE KUNNSKAP OM FREDETE HUS

Riksantikvarens prosjekt for registrering av tilstanden til fredete bygninger i privat eie er nå godt i gang i stort sett hele landet. I Sør-Trøndelag skal 190 bygninger registreres. Her har de valgt å samarbeid med erfarne håndverkere for å gjennomføre registreringen, noe som har vist seg å være et godt grep.

Roy Åge Håpnæs er prosjektleder i Sør-Trøndelag. Han har også ansvar for gjennomføringen av det andre av Riksantikvarens store prosjekter som dreier seg om fredete bygninger, nemlig Fredningsgjennomgangen.

- For at eier skal ha minst mulig bryderi og oppfatte at prosjektene i det store og hele er en del av samme sak, så har vi valgt å gjennomføre begge prosjektene parallelt, sier Håpnæs.

Positivt møte med eierne

Startskuddet for tilstandsregistreringen i Sør-Trøndelag gikk i begynnelsen av april. Da var alle eierne på Røros og i nabokommunene invitert til et oppstartsmøte. Selve registreringen tok til i siste uke av april. I midten av august var allerede drøyt 60 av bygningene i fylket registrert. Hovedsakelig dreier dette seg om anlegg på Røros, men to større eiendommer i Rennebu er også gjennomgått.

Vellykket

Tilbakemeldingene på oppstartsmøtet i april tyder på at dette var vellykket. Håpnæs sier han har inntrykk av at eierne er glade for at disse prosjektene er igangsatt.

- Vi har til nå ikke opplevd noen eiere som negative til at vi nå gjør dette,

heller tvert i mot. Selv om eiere har ulikt utgangspunkt og ulik kunnskap om fredete hus, så er mitt inntrykk at de ønsker å gjøre ting riktig. På generell basis ser vi at vi gjerne skulle ha hatt mer tid til hver enkelt eier. Det tror jeg ville vært den beste investeringen vi kunne ha gjort.

Lokale håndverkere gjør jobben

Da planleggingen av prosjektet begynte sto man overfor to valg; å engasjere en arkitekt eller å kjøpe tjenester fra håndverkere med restaureringskompetanse. Valget falt på det siste og erfaringene så langt viser at dette var fornuftig. Fylkeskommunen tok kontakt med Uthusprosjektet på Røros og med Rørosmuseum. Der ble de møtt med stor entusiasme. Tre håndverkere, en fra Rørosmuseum og to fra Uthusprosjektet, er brukt i tilstandsregistreringen. Alle tre har lang praktisk erfaring med å arbeide med fredete og verneverdige hus. I tillegg har de en lokalkunnskap som er svært nyttig. – Dette har gjort at selve registreringsarbeidet i felt går raskt, og jeg mener at vi får et grundig og realistisk bilde av tilstanden. I tillegg har vi valgt å stipulere kostnader for tilstandsgrad 3, altså det som haster. Slik får vi et bilde på hvor mye penger som trengs til sikring, påpeker prosjektlederen.

Foto: Roy Åge Håpnæs © Riksantikvaren

Foto: Roy Åge Håpnæs © Riksantikvaren

Også en utedoer er en naturlig del av et fredet miljø.

I Sør-Trøndelag er man nå godt i gang med å registrere tilstanden til de fredete bygningene. Roy Åge Håpnes kontrollerer et sauefjøs.

Fylket har nå også tatt kontakt med Folkemuseet på Sverresborg i Trondheim og Håpnes har god tro på å få til en lignende avtale med håndverkere derfra.

- For de av fylkene som ikke har kommet i gang til nå, så vil jeg sterkt anbefale å bruke erfarne håndverkere til denne jobben, sier han.

Hvordan er tilstanden?

I og med at det stort sett er bygninger på Røros som er gjennomgått, er det vanskelig å trekke noen store konklusjoner på hvordan tilstanden til de fredete bygningene i Sør-Trøndelag er. På Røros ble det gjort en del arbeider

på 1950- og 60-tallet, særlig med skifting av tak. Det er mange anlegg som nå har behov for ny utskifting. Ellers så har Uthusprosjektet vært med på å restaurere mange fredete hus det siste tiåret. Kombinasjonen av laftede hus og et tørt klima på Røros gjør også at konstruksjonene står godt og lenge. Derfor har det til nå vært få tilfeller der situasjonen er veldig akutt.

Bedre kontakt

- Dette bildet vil muligens endre seg litt når vi kommer til andre deler av fylket, presiserer Roy Åge Håpnes.

Håpnes tror ikke utfordringene i Sør-Trøndelag er så annerledes enn i mange andre fylker. Han håper og tror at både Fredningsgjennomgangen og tilstandsregistreringen vil gi noen arbeidsredskaper som vil bedre situasjonen for mange av de fredete anleggene. Han tror også at den helt nødvendige kontakten med de som eier bygningene vil bli bedre som en følge av de to prosjektene.

- Penger er selvsagt en av de store utfordringene også hos oss, så vi forutsetter at tilskuddsrammene til Riksantikvaren nå øker, slik Stortinget har bestemt, avslutter prosjektlederen.

Av Marit Arntzen, Riksantikvaren

TILSTANDSREGISTRERING

I stortingsmeldingen Leve med kulturminner (St. meld.nr.16 (2004-2005)) ble det slått fast at alle fredete kulturminner skal ha et ordinært vedlikeholds nivå innen 2020. Som en oppfølging av dette har Riksantikvaren satt i gang et program for å registrere tilstanden til fredete bygninger i privat eie.

Tilstandsregistreringen startet i 2005 og skal avsluttes innen 2009. Akershus og Nordland var de første fylkene som startet registreringen i 2005.

I 2006 kom 11 fylker i gang. De øvrige ni fylkene starter registreringen i løpet av 2007.

I august i år var omtrent 47 prosent av bygningene ferdig registrert. Registreringen skal være et hjelpemiddel for en planmessig istandsetting av de fredete bygningene.

Kjerringøy Handelssted er fra 1800-tallet og består av 15 antikvariske bygninger. Slutten av 1800-tallet var Kjerringøys storhetstid med gode forretninger innen fiskekjøp, jektetfart, eksport og import. Handelsstedet arbeidet seg opp til å bli det rikeste i Nord-Norge.

FREDNINGSGJENNOMGANGEN

I Årringer 2006 presenterte vi det femårige prosjektet “Fredningsgjennomgangen”. Oppstarten ble markert av statsråd Helen Bjørnøy i Lillesand. Vi ønsker nå å gi en orientering om hvordan det går, ett år inn i prosjektperioden, men først en liten repetisjon av hva “fredningsgjennomgang” er.

Gjennom prosjektet ønsker Riksantikvaren å foreta en statusgjennomgang av alle vedtaksfredete bygninger og anlegg fredet før 1979. Formålet er å presisere fredningens formål og omfang, der dette er uklart. Videre vil vi forbedre kommunikasjonen med eierne, og oppdatere og forbedre den dokumentasjonen vi har på det enkelte anlegg. Dette gjør vi for å gi eier og oss selv mer kunnskap om det enkelte anlegg, og ikke minst for å forbedre kvaliteten på de oppgaver vi i forvaltningen er satt til å utføre. Det vil gjøre oss mer forutsigbare og vi kan gi bedre og raskere saksbehandling overfor eierne.

Samarbeid

Prosjektet er et samarbeidsprosjekt med den enkelte fylkeskommune. Vi startet i Aust- og Vest-Agder i juni 2006. Disse fylkene har vært pilotfylker og særlig Aust-Agder har bidratt sterkt i å utvikle prosjektet. I 2007 fikk vi midler til å fortsette og har nå

utvidet med sju nye fylker. Disse er: Buskerud, Finnmark, Hedmark, Nord-Trøndelag, Oppland, Sør-Trøndelag, Troms og Vestfold. Vi har hatt informasjonsmøter i alle fylkene med unntak av Hedmark, men dette regner vi med å få til i løpet av høsten. Prosjektets varighet i det enkelte fylke vil variere i forhold til hvor mange anlegg som skal gjennomgås. Fra seks måneder i ett fylke til to-tre år i et annet. Ettersom de enkelte fylkene blir ferdige, vil vi starte opp i nye fylker til vi har arbeidet oss gjennom hele landet.

Den enkelte eier vil få en rapport med et utdrag av den bygningshistorie, foto og oppmålingstegninger vi har på eiendommen. Eier vil også få et dokument hvor omfanget av og formålet med fredningen er tydeliggjort.

*Av prosjektleder Ingrid Djupedal,
Riksantikvaren*

Foto: Arve Kjerseim © Riksantikvaren

Foto: Kjell Andersen © Riksantikvaren

*Fra et av de restaurerte husene i
Sogndalstrand kulturmiljø i
Rogaland.*

HYPPIGE STILTE SPØRSMÅL

Hvem skal eier forholde seg til?

Eier skal forholde seg til fylkeskommunen.

Hva er "Askeladden"?

Riksantikvaren har laget en database for registrering av kulturminner. Alle vedtaksfredete bygninger og anlegg er registrert i base med basisopplysninger. Databasen er passordbeskyttet. Dette gis ansatte i kulturminneforvaltningen som trenger det i sitt arbeid.

Hva skjer med bildene som tas?

Alle bilder legges inn i Riksantikvarens digitale bildearkiv. Bildene er knyttet opp mot kulturminnedatabasen Askeladden. Bildearkivet er passordbeskyttet, alle fylkeskommunene har eget brukernavn og passord. Alle interiørbilder er klausulert slik at de er beskyttet.

Hva er koplingen mellom Fredningsgjennomgangen og Tilstandsregistreringen? Er det ett eller to prosjekter?

Dette er i utgangspunktet to prosjekter, men siden begge retter seg mot den fredete bygningsmassen, er det et tett samarbeid. I de fleste fylker vil prosjektene gå parallelt slik at både tilstandsvurderinger og dokumentasjon gjøres samtidig. I enkelte fylker vil det derimot ikke være mulig fordi Tilstandsregistreringen allerede er ferdig.

Av prosjektleder Ingrid Djupedal, Riksantikvaren

1. Hvilke forventninger har du som eier til Fredningsgjennomgangen?

2. Hva vet du om hvorfor ditt sted er fredet?

*Marianne Stensgård,
Stensgård, Skjåk*

1. Fredningsgjennomgangen er en oppdatering for myndig-

hetene og oss eiere.

2. Våningshuset mitt er så gammelt at det er ingen som vet hvor gammelt det er. Kanskje er en del av huset fra slutten av 1500-tallet, eller begynnelsen av 1600. Huset ble fredet i 1941.

*Liv Fykken,
Riddervold,
Østre Gausdal*

1. Fredningsgjennomgangen må være at eiere av fredete

bygninger får større økonomisk bidrag av merkostnadene for vedlikehold.

Dette er avgjørende for motivasjonen.

2. Vi har en gammel prestegård. Vi er blitt fortalt at den kom på fredningslisten i 1923.

*Lars Andreas
Gulden,
Gullen gård, Gran*

1. Jeg selv har ikke store forventninger til Fredningsgjennomgangen, men det blir bra å få vite det endelige omfanget av fredningsvedtaket.

2. I 1923 var det vel noen som anså hovedbygningen på gården som spesiell.

*Mikkel Dobloug,
Peer Gyntgården,
Vinstra*

1. Nå forventer jeg at Riksantikvaren får et grunnlag for å finne den økonomiske "helsetilstanden" til alle våre vakre fredete bygg. Og at dette igjen skal føre til at Miljøverndepartementet skal gjennomføre det som er lovet av Stortinget i meldingen.

2. Jeg aner ikke hvorfor stedet er fredet, men jeg har en ide. Gyntloftet var et av de første husene som kom til Maihaugen. Kanskje hadde dette sammenheng med Ibsen og Peer Gynt? Jeg kan ikke finne fredningsvedtaket.

Foto: Signe Ihlen Tonsberg © Riksantikvaren

Hovedinngangsdør med fast overlys i senempirestil. Gangen er nymalt slik at en med første øyekast ikke ser hva som er gammelt og hva som er nytt.

LISTVERKET – HUSETS EGEN HISTORIEFORTELLER

Av Kirsten Hellerdal, prosjektleder

Gjennomgangen av eldre fredninger i Aust-Agder fører til befaringer av mange bygninger og en gjør seg etter hvert refleksjoner over betydningen av bygningsdetaljer.

Vi stiger inn gjennom gatedøra i et fredet hus i en sørlandsby. Nydelig gammel dør, står riktignok litt skeivt i vegglivet fordi huset gjennom mange år har hatt setningskkader. Fyllingsdør med fast overlys og fine konsoller. Helt tydelig fra senempiren, kanskje 1860-årene. Innvendig listverk rundt døra har en enkel profil som viser at denne er kommet til samtidig med resten av inngangspartiet og at det ikke har vært store skader eller utskiftninger her i mellomtida.

Midtgangshus

Dette er et opprinnelig midtgangshus med stuer ut mot gate på hver side av forstua. På den ene sida er det ei høy dør i sveitserstil med fire stående fyllinger. Rundt denne døra er det profilerte gerikter i sveitserstil. Tilsvarende på stuesida. På den andre sida av midtgangen er det ei tofyllingsdør med flate fyllinger mot forstue og fyllinger med riller i Louisseize-stil eller tidlig empire ut mot stua. På begge sider av denne døra er det profilerte barokklister. En ser imidlertid straks at disse siste listene ikke er gamle, de er skarpe i kantene og har ikke noen slitasjemerker.

Kopilister

Hva forteller disse eksemplene? Vi vet at huset er fra midt på 1700-tallet, altså

i barokken. I hele huset er det bare ei dør med både dørblad og lister fra denne perioden. Når vi finner at det er flere gamle, fine dører med nye kopilister som den vi nevnte først, er vi usikre på om også denne første er original i huset eller om den stammer fra et annet sted.

Endringer

Hovedinngangsdøra med sin belistning viser at det har skjedd store ting med huset rundt midten av 1800-tallet, kanskje i 1860-årene. Her kan en kanskje finne en branntakst som viser hva endringene besto i. Likeledes har det skjedd noe "pluss eller minus" 1900 da den typen dører i sveitserstil med tilhørende gerikter var på moten. Ei opphøvla kopilist kan derimot i prinsippet være kommet til når som helst, kan være valgt ut som hyllevarer på et trelastlager eller laga av en dyktig snekker som kan file til høveltenner. Det eneste vi kan si er at den ikke kan ha kommet til samtidig med døra, for profiltypen er minst en generasjon eldre og dessuten er ikke lista slitt. Her er det noen som har villet gjøre det riktige, men som har ikke truffet helt.

Uvurderlig kilde

Eksemplet viser at dersom en bevarer mest mulig av listeverket i huset, vil en ha en uvurderlig kilde til å tolke

tidspunkter for endringer av bygningen. Skifting av vinduer og påsetting av ny tapet eller panel de gangene mest listverk blir ødelagt og erstatta med nytt. På fredete hus bør derfor minst mulig av vinduer skiftes, verken vindusgrinder eller karmen, kun repareres og evt. tilføyes varevindu. En dyktig snekker med interesse for istandsetting av gamle verdifulle hus, vil ved en evt. tilleggsisolering kunne kile ut gamle lister.

Bevis

Listene er selve bevisene for husets alder og nærmest datoer for endringer. Mange huseiere har et årstall som de knyttet til husets byggeår. I det minste viser de til at "Godfar meinte huset var

Foto: Eirik Knudsen © Riksantikvaren

fra omkring 1700.” Dersom en ikke lenger kan finne noe daterbart materiale i huset som knyttet det til den perioden, kan det være at en ikke klarer å datere bygningen så presist som en ellers hadde kunnet. Tømmeret er både dyrt og komplisert å datere, særlig på et panelt hus. Listene står der og utstråler sin alder bare en kan løse koden. Derfor er det av største betydning at de ikke fjernes.

Gerikt i sveitserstil står rundt dør fra samme periode. Sammen med flere andre dører sier det oss at omkring 1900 skjedde det omfattende endringer i dette huset.

Foto: Eirik Knudsen © Riksantikvaren

PROSJEKT GJENNOMGANG AV ELDRE FREDNINGER

Aust-Agder og Vest-Agder er pilotfylker i gjennomgangen av fredninger utført før 1978. Et tilsvarende prosjekt med vurdering av den tekniske tilstanden pågår samtidig i Aust-Agder. Siden de fleste bygningene er sammenfallende for begge prosjektene, besøkes disse samtidig av arkitekt Eirik Knudsen og undertegnede.

Arbeidet består i på en enkel måte å oppgradere den noe vekslende dokumentasjonen som finnes om disse bygningene. Vi fotograferer, beskriver og måler for så å lage skisser av planløsningen. Disse tegningene vil eierne senere få og forhåpentlig kunne ha nytte av. Det skal også utarbeides en presisering av fredningen. Til nå har vi i Aust-Agder registrert rundt halvparten av de bygningene som er med. Totalt er det om lag 130 bygninger for tilstandsprosjektet, og om lag 100 for eldre fredninger.

Til nå er vi blitt svært godt mottatt alle steder og eiere har i mange tilfeller kunnet få direkte svar på ting de har lurt på. Eierne er imidlertid selv den beste kilden til å formidle husets egen historie og har ofte overleveringer fra langt tilbake.

KONTINUITET, SAMMENHENG OG STADIG UTVIKLING

Verdiskapingsprosjektet Hammerdalen i Larvik

Av Aina Aske, Larvik Museum

“En vurdering av hvilken rolle tradisjonen spiller – eller overhodet kan spille – for en virksomhet med så lange linjer bakover, må derfor ta utgangspunkt i den aktuelle virkelighet.”

Ordene skriver seg fra G. A. Treschow og en liten artikkel om eieransvar og lederfunksjon i industribedriften Treschow-Fritzøes jubileumbok fra 1985. Brukseieren representerte femte generasjon i det som hadde vært en hjørnesteinsbedrift i Larvik siden tidlig moderne tid. Tradisjoner så han først og fremst som uttrykk for kontinuitet og sammenheng - altså for stadig utvikling, og “det man da måtte forsøke å fastholde er ikke anlegg eller utstyr eller spesielle produksjonsmetoder, men en forståelse av hvilke drivkrefter som har ført frem til egen tid”. Disse kreftene handlet om hvordan bedriftens historie var preget av at hver generasjon måtte møte og svare på helt nye utfordringer.

Produksjon og utvikling

Virkeligheten som G. A. Treschow refererte til i 1985 var en moderne bedrift med skogsdrift, gårdsdrift og industri bestående av halvkjemisk cellulosefabrikk, tresliperi, høvleri og handelsmølle. Utfordringene var produksjonssamfunnets krav til teknologi, driftseffektivitet og produktutvikling.

Virkeligheten i 2007 er en ganske annen, og da spesielt for industrivirksomhet av typen Hammerdalen. Konserndirektør Thor Eika i Treschow-Fritzøe forteller at anlegg og innretninger som man var helt avhengige av for 20 år siden i dag er fjernet. Det samme er skur, taubaner, gjerder og andre innretninger. Bygninger er gjennom de siste årene gradvis tømte for produksjonsutstyr og aktivitet. Men, mens man i 1980-årene ikke betraktet industriens bygninger og anlegg som historisk

Foto: Treschow-Fritzøes arkiv

Den svenske fotografen P.A. Thorén tok bildet av arbeidere ved Treschow-Fritzøe tidlig på 1890-tallet. Deres historie blir en del av dagens verdiskaping i Hammerdalen.

verdifulle, regnes disse nå som sentrale og viktige for verdiskapingen.

Historisk verdi

- Holdningen er, sier Thor Eika, at man vil ta vare på og rehabilitere bygninger som har kulturhistorisk verdi. De må imidlertid være solide, gode og kunne brukes. De må kunne fylles med virksomhet og gi en fornuftig avkastning gjennom leietakere som er ute nettopp etter denne typen lokaler, sier han, og bringer et bedriftsøkonomisk perspektiv inn i vernet.

Millioner

Til sammen er det i løpet av de siste årene investert ca 80 millioner kroner i de gamle bygningene. Det er langsiktige investeringer og det er nærliggende å spørre om det er annet enn økonomi som gjør at dagens eier, Mille Marie Treschow og styret, går så tungt inn i Hammerdalen.

- For det første ligger det en vilje til å føre historien videre og for det andre til å verne gjennom bruk. Industribygningene er verdifulle i seg selv, fordi de rommer historie og således

*Verdiskapingsprosjektet Hammerdalen.
Kulturminnevernet møter eier.
Mille Marie Treschow og Nils Marstein.*

Foto: Asger Spanghe Brodø © Riksantikvaren

kan inspirere, glede og utfordre dagens mennesker. Selv om fortidens produksjonsmåter og arbeidsliv er forlatt, er historien i ferd med å få verdi som fortelling og opplevelse, sier konserndirektør Eika.

Mekken og Mølla

Derfor er en miks av nærings- og læringsmiljøer, kunstnere og offentlig kulturvirksomhet bevisst ønsket som leietakere. Man er allerede langt på vei med å lykkes i prosessen. Den 18. juni i år ble det gamle mekaniske verkstedet, "Mekken", innviet til kontorlokaler for et av landets største rådgivende ingeniørselskap. Samme

dag ble en avtale signert mellom Larvik kommune og Treschow-Fritzøe om leie av det gamle tresliperiet fra 1875. Om ikke lenge skal kulturskolens elever fylle produksjonshallene med sang, dans og kreativ utfoldelse. Det neste store prosjektet er Fritzøe Møller, "Mølla". Her skal 6900 kvadratmeter grunnflate bestående av tre sammenbygde teglsteinsbygninger fra 1870-årene gjenoppstå som kunstnersenter, galleri, museum, senter for verdiskaping, men også med utleiekontorer.

For tiden ligger det inne søknad til Kulturminnefondet om restaurering og utbedring av fasadene. I tillegg til å verne og bruke bygningene er det et uttalt ønske fra eiers side om å tilføre området arkitektur med vår tids uttrykk og la denne spille sammen med det gamle som et bidrag til byens utvikling.

Utvikling

Det dreier seg altså på nytt om å møte utfordringene og å ta utgangspunkt i den aktuelle virkeligheten. Men denne gangen handler det om et annet bysammenfunn enn for 20 år siden, og nye trender. Blant annet stilles det forventninger fra innbyggere og interessenter om å delta i utviklingen, i alt fra å bli hørt til faktisk å kunne øve innflytelse på det som skjer.

- Den positive velviljen som byen har møtt visjoner og tiltak med har varmet og inspirert, sier Thor Eika.

Uten dermed å ha sagt at det hersker full enighet og Kardemommeby-idyll omkring alle grep og innspill. Slik sett har læringskurven vært bratt, ikke minst i forhold til kulturminnevernet.

Foto: Anns Aake Larvik Museum

Thor Eika, konserndirektør i Treschow-Fritzøe på broen over Farriselven, midt i kjerneområdet for pilotprosjektet Hammerdalen i Riksantikvarens verdiskapingsprogram.

Det er nettopp her Riksantikvarens verdiskapingsprogram og verdiskapingsprosjektet Hammerdalen kommer inn i bildet. Prosjektet skal følge opp kulturminnevernet gjennom kartlegging og evaluering høsten 2007 og videre inn i reguleringsprosessen til spesialområde. Kartleggingen utføres av Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU. Dette skal også være med som en medutvikler i bruken av kulturminner og kulturmiljøet, altså verdiskapingen.

Dialog

Prosjektet skal sist men ikke minst være med på å fremme god dialog mellom grunneier, interessenter, befolkning og kompetansmiljøer. En ekstra dimensjon er brakt inn med Høyskolen i Vestfold, som har en tung rolle i prosjektets ledelse, så vel som i aktiviteter. Aksjonsforskning er et begrep som med rette kan brukes.

TRE FRA BOKHYLLA

Bygningsvern på begge sider av grensen er tema for en flott bok som nylig er utgitt av Stiftelsen Domkirkeodden og det svenske museet Jamtli.

Bygningstradisjoner i grensetrakter er den norske tittelen på utgivelsen som markerer avslutningen av et inter-regionalt samarbeidsprosjekt mellom en rekke norske og svenske kulturinstitusjoner. Fra norsk side har Domkirkeodden, Rørosmuseet, Stiklestad Nasjonale Kultursenter og Sverresborg

Bygningstradisjoner i grænstrakter

Jamtli/Stiftelsen Domkirkeodden, 2007

i Trondheim deltatt, fra svensk side Jamtli og Värmlands museum.

Minoriteters tradisjoner

Den omfangsrike boka består av et stort antall artikler av forskjellige forfattere, inndelt i fire hovedkapitler: Bygningstradisjoner, Materialer, redskap og håndverk, Kulturminnevern og formidling og Praktisk bygningsvern.

Titlene på kapitlene sier noe om innholdets mangfold, men de fleste artiklene har som fellesnevner at de handler om kulturminner på begge sider av grensen. Dette er et område som er preget av migrasjon – både av mennesker og skikker – og det er derfor ikke uventet at minoriteters byggeskikk er godt representert. Vi finner for eksempel artikler om skogsfinnske bygningstradisjoner, og om badstuer, kjoner og rier. En artikkel om samisk byggeskikk er også inkludert.

De aller fleste artiklene er skrevet på norsk side av grensen.

Praksis og teori

Bolken om håndverk tar blant annet for seg tørrmuring, hydraulisk kalkbruk, skifertak og mose som byggemateriale, mens bolken om praktisk bygningsvern er innoventer som blyinnfattede vinduer, ildsteder og mer prinsipielle spørsmål som “prosessuell autentisk istandsetting” og planlegging ved istandsetting av hus på museer. Artiklene om kulturminnevern og formidling er dels case-studies, dels av mer teoretisk art.

Boka har tiltalende utseende og et flott billedstoff, i god gjengivelse.

Boka kan skaffes fra institusjonene som deltok i prosjektet.

Mer om prosjektet finnes på deres nettside: www.grenstrakter.org

Festskrift: Jon Bojer Godal 70 år, Norsk handverksutvikling – NHU 20 år

Maihaugen, 2007

Maihaugens årbok for 2007 er også et festskrift til Jon Bojer Godal og Norsk handverksutvikling, som holder til på Maihaugen. Årboka inneholder et tyvetalls artikler om håndverk sett fra forskjellig ståsted. De fleste handler om bygninger, men fartøy er også med. Det er ikke praktisk veiledning

vi her finner, men eksempler, i tillegg til mer teoretiske tilnærminger til temaet.

Handlingsbåren kunnskap

Godal var med på å utforme uttrykket “handlingsboren kunnskap”, og begrepet er gått inn i norsk språkbruk

både for håndverkere, kulturminnevernere og andre. Boka inkluderer Godals egen forklaring på hva dette innebærer, mens et annet kapittel trekker linjene mellom handlingsbåren kunnskap og utviklingen av Handverksregisteret.

Hytter og miljø – 39 eksempler på fritidsbebyggelse

Kommuneforlaget, 2006

Denne lille, men kompakte boka gir idéer til miljøvennlige hytter, som samtidig er gode å se på og å tilbringe sin verdifulle fritid i. Forfatterne setter opp ti prinsipper en bør ta hensyn til, og inviterer samtidig leserne til å tenke gjennom hva man som hyttebygger vil

oppnå, og gjerne da å tenke nytt!

Eksempler for enhver smak?

Størstedelen av boka er viet eksempler på mange typer hytter: Her finnes hytter fra fjell og kyst, og fra alle deler av landet. Både nye og eldre hytter er

presentert. Utformingen av hyttefelt og hytter i gruppe er også vist med flere eksempler. Her burde det være inspirasjon og nyttige råd for alle som går med hyttebyggeplaner.

Av Eva Eide, *Riksantikvaren*

DE FRIVILLIGE – VED TRE AV DEM

TRAVLE TIDER FOR NORSK KULTURARV

Av Inger-Lise Skarstein, styreleder

2007 har så langt vært et travelt år for Norsk Kulturarv. For første gang ble en nasjonal kulturlandskapspris delt ut, og Norsk Kulturarv hadde regien. I samarbeid med Landbruks- og matdepartementet ble Hjartdal kommune og ordfører Olav Tho tildelt Kulturlandskapsprisen 2007 som bestod i et grafisk blad utført av Hans Normann Dahl og 50 000 kroner. Landbruksminister Terje Riis-Johansen og styreleder i Norsk Kulturarv Inger-Lise Skarstein stod for utdelingen under årets slåttefestival i Hjartdal kommune. Svært mange gode kandidater som hadde gjort en spesiell innsats for å bevare kulturlandskapet var innsendt fra Landbrukskontorene. Her burde være håp for å bevare og utvikle kulturlandskapet dersom disse gode eksemplene blir brukt andre steder i landet.

Nye Olavsroser

Norsk Kulturarvs årsmøte ble avholdt i nabokommunen Seljord på Lien Fjellgard som er Olavsrosted. Olavsrosa som er Norsk Kulturarvs kvalitetsmerke er ettertraktet, og fem nye Olavsroser har fått sin plass på veggene

Foto: Aive Kjesheim © Riksantikvnen

ved Mosterspelet i Rogaland, Lysebu hotell i Oslo, Brenden seter i Lesja, Galleri Synnøve i Ålesund, Sundet Gård i Trondheim. I tillegg vil ytterligere et sted få sin Olavsrose i løpet av september. Dessuten har enda flere søkt om å få Olavsrosa. Disse søknadene vil bli behandlet i løpet av høsten.

Reisehåndboken

Den kulturhistoriske reisehåndboken med 500 spennende kulturhistoriske reisemål over hele landet ble utgitt i mai. Boken er blitt populær følgesvenn for mange som ferdes i Norge og utgis hvert tredje år på norsk, engelsk og tysk.

Rydd et kulturminne

Aksjonen "Rydd et kulturminne" pågår for fullt, og flere tusen skolebarn er ute i skog og mark og gjør en ryddejobb for kulturminnene. Sparebankstiftelsen DnB NOR har gitt midler

ikke bare til selve aksjonen, men også til å dokumentere aksjonen gjennom en bok som Norsk Kulturarv er i gang med å lage. Norsk Kulturarv vil i løpet av høsten også sette i gang en ny aksjon for "Ta et tak". Midler fra Stiftelsen UNI skal brukes sammen med oppsparte midler. Ca. 2 000 nye tak har reddet bevaringsverdige bygninger fra forfall. Den nye aksjonen vil ta for seg sjønære områder.

De små

Tilslutt må nevnes at Norsk Kulturarv er i ferd med å dra i gang et større kommuneprosjekt der fokus settes på de "små" kulturminnene som ingen tar ansvar for. Kronen på verket var 12. september da miljøvernminister Helen Bjørnøy delte ut Norsk Kulturarvs ærespris for første gang. Kopi av en gammel pokal fra Gjøvik Glassverk gikk til Nasjonale turistveger på Trollstigplatået i Møre og Romsdal.

Foto: Svein Magne Fredriksen © Miljøendepartementet

FARTØYVERNFORENINGEN

Av Ann Berith Hulthin, sekretariatsleder

Norsk Forening for Fartøyvern er en landsomfattende medlemsorganisasjon for verneverdige fartøy. Foreningen ble etablert i 1985 og har i dag 120 fartøy som medlemmer og medlems-tallet øker. Foreningen organiserer om lag to-tredel av alle verneverdige fartøy i Norge. Fartøyene skal bevares etter antikvariske retningslinjer, og foreningen er opptatt av å verne disse

kulturminnene gjennom å bruke dem.

Variert

Medlemsmassen er variert, og spenner fra mindre fiskefartøy til mer kjente skikkelser blant redningsskøyter, galeaser, jakter og dampskip. Medlemsfartøyene er lokalisert over hele landet. De verneverdige fartøyene eies i hovedsak av frivillige organi-

sasjoner og stiftelser og fagområdet er helt avhengig av frivillig arbeid. Hele 9000 personer er tilknyttet medlemsfartøyene på frivillig basis. Foreningen arbeider for at verneverdige fartøy skal være en viktig del av landets kulturminner, og at dette står i forhold til den formidable posisjon som fiskeri, sjøfart og kystliv har hatt og har i Norge. Det er også viktig for foreningen at det tas hensyn til den frivillige sektors egenart og særpreg og at det legges til rette for fortsatt frivillig arbeid.

Fredning

I 2000 ble Kulturminneloven endret og det ble for første gang mulig å frede fartøy som flyter på vann. I fjor sommer ble de to første fartøyene fredet; Skibladner og Skånøvik. "Mjøsas hvite svane" har i snart 100 år vært landets eneste hjuldamp. Den eies fortsatt av samme selskap og er i drift. Skånøvik er en typisk bilferje fra etterkrigstiden og har i hovedsak bevart sitt opprinnelige utseende, maskineri og innredning siden den ble bygget på 1960-tallet. For de fartøy som ikke skal fredes og slik sett ikke kommer inn under Kulturminneloven, skal det utarbeides en Nasjonal verneplan.

Verneplan

Verneplanen skal utvikle en strategi for hvordan et representativt utvalg fartøy skal gis varig vern. Norsk Forening for Fartøyvern arrangerte i den forbindelse en konferanse hvor viktige problemstillinger ble belyst. Videre arbeid med verneplanen vil ha stort fokus framover. Foreningen arbeider også for at regjeringen skal oppfylle sin Soria Moria-erklæring som sier at tilskuddsmidler til fartøyvern skal øke. Rekruttering til frivillig arbeid er et annet aktuelt emne og tidligere i år arrangerte foreningen en konferanse hvor rekruttering innenfor fartøyvern var tema.

Foto: Eivind Lande © Riksantikvaren

Foto: Eivind Lande © Riksantikvaren

FREDET – en landsdekkende interesseforening for eiere av privat eiendom som er fredet etter kulturminneloven

Av Knut B. Aall, styreleder

Det var mange som så behovet for en skikkelig pressgruppe som kunne tale eierens interesser og bidra til å forbedre kulturminnevernet i Norge. Foreningen Fredet ble derfor etablert våren 2006, og første ordinære årsmøte var nå i februar.

Myndighetene har også behov for en slik forening. Vår deltakelse kan bidra til legitimitet i samtaler og høringer. Foreningen ønsker derfor å fremstå som en seriøs samtalemotpart, samtidig er det viktig at vi sier fra hvor skoen trykker og fremmer konstruktive og seriøse forslag til løsning. Flere av dagens ordninger fungerer mot sin intensjon.

I løpet av våren har foreningen utarbeidet en handlingsplan for forholdet mellom eiere av fredet privat eiendom og offentlig myndighet. I skrivende stund sendes den ut på høring til medlemmene. Deretter vil den bli presentert for Riksantikvaren, departement, politikere og media. Hand-

lingsplanen fremmer mange forslag, og vi vil kort gjengi enkelte av dem her:

- Generelt bør systemet justeres slik at det preges av et positivt samarbeide mellom eier og myndighet, og at vedlikeholdet av kulturminnet blir mindre avhengig av eierens kunnskap og økonomi.
- Det er viktig at hus brukes. Dette krever ofte endringer som må godkjennes. En er prisgitt tilfeldige saksbehandlere. De har full myndighet på fritt grunnlag, selv innvendig i din private bolig. Dagens system rommer ingen reell mulighet for å få overprøvd vedtak. Et viktig mål for foreningen vil derfor være å få innført en slik uavhengig ankeinstans.
- For å sikre en mer forutsigbar saksbehandling, bør det defineres en del prinsipper og kriterier for nødvendige endringer av bygg over tid. Historien er ikke slutt. Det er ingen

logikk i at alle tidligere endringer og spor er uendelig viktige, mens at vi ikke skal få tilføye våre spor og endringer. En kan derimot stille visse krav til prinsipper, kriterier og kvalitet på endringene.

- Ettersom Riksantikvaren er gått over til å bli et rent kontrollerende organ, ser vi det som viktig at det gis tilskudd og anbefaling om kvalifisert faglig bistand til planlegging, prosjektledelse osv. Da myndighetene som regel ikke ønsker å anbefale konsulenter, håndverkere, materialer osv, foreslår vi at foreningen Fredet kan utvikle en slik tjeneste på Internett.
- Dagens brannforskrifter for fredete bygg tilsvarer kravene til hoteller og lignende. Her må regelverket tilpasses slik at vanlige boliger har muligheter til å tilfredsstille loven innenfor en rimelig kostnad og akseptabel arbeidsinnsats. Når det gjelder forsikring av fredete bygg, ser vi det som naturlig at det gis klarere retningslinjer for beregning av den antikvariske merkostnaden. Merkostnader til sikring og forsikring som pålegges eiere av fredete bygg bør bæres av samfunnet, da dette primært er samfunnets interesser som sikres.
- Det må snarest mulig bli mulig å utgiftsføre utgifter til vedlikehold av fredet bygg igjen. Nå må dette bekostes av ferdig beskattede midler. Dagens ordning går først og fremst ut over kulturminnet. En kan ikke forvente at alle kan redusere øvrige levekostnader tilsvarende.
- Kostnadene til arkeologiske undersøkelser må dekkes av staten også innenfor tradisjonelt jordbruk, på lik linje med private tiltak. Dette vil sikre at arkeologiske funn blir rapportert.

Meld deg inn i foreningen og bidra til et kulturminnevern som fungerer bedre til glede for kulturminnet, eier og samfunnet for øvrig. Du finner oss på www.fredet.no

Sogndalstrand er den best bevarte av byane som vekste fram mellom Kristiansand og Stavanger på 17- og 1800-talet. Sogndalstrand fekk status som ladestad i 1798 og hadde storheitstida si omkring 1875. Det omkringliggjande jordbrukslandskapet blir halde i hevd, blant anna ved hjelp av beitelag.

FORSKJELLSBEHANDLING I FREDA KULTURMILJØ

Frå tid til annan får Riksantikvaren spørsmål om forskjellsbehandling frå eigarar innafor våre seks freda kulturmiljø.

Det kan vere spørsmål frå dei som eig såkalla A-garder i Birkelunden kulturmiljø, og som ikkje får løyve til å bygge takterrassar, balkongar eller skifte ut vindaug. Eller det kan vere tomteeigarar i andre kulturmiljø som ser at det vert tillete nybygg i ein del av miljøet, mens dei sjølve ikkje får løyve til å bygge nytt.

Seks freda kulturmiljø

Dei seks freda kulturmiljøa våre er svært ulike. Kulturmiljøa på Havrå i Hordaland, Neiden i Finnmark og Utstein i Rogaland er jordbruksfunn der landskapet er svært viktig.

På Havrå er og bygningsmiljøet homogent og svært verdfullt. Bygningsmiljøa i Neiden og på Utstein har meir blanda verdi, frå det svært verdfulle til det ordinære.

Kongsberg sølvverk kulturmiljø er eit gruveområde med ein del nyere funksjonar, som alpinanlegg, turisthytte med meir.

Sogndalstrand sør i Rogaland er ein gamal ladestad med bevart jordbrukslandskap som by-jordbruk. I Sogndalstrand er det og område med nyare bustadhus og ei ny båthavn.

Birkelunden er eit bymiljø i Oslo med tre til fire-etasjers murgarder frå slutten av 1800-talet der nokre er totalfornta med omsyn til vindusutskifting, fasadedekor med meir. Nokre få bygg står nesten originale. I tillegg er nokre rivne og gjenoppbygde på slutten av 1990-tallet.

Kulturminneverdien avgjer

Vi trur at dei som er eigarar forstår at kulturminne og område med høg kulturhistorisk verdi treng eit strengare vern, enn dei med mindre eller svært liten verdi. Der verdien på kulturminnet vert praktisert strengast i dei seks kulturmiljøa, er det likevel ikkje strengare enn for byggverk og område freda etter paragrafene 15 og 19 i kulturminnelova.

Differensiert praktisering er for at byggverk og område med mindre eller liten verdi, skal kunna få eit liberalt vern, men likevel innanfor føremålet med fredinga. Økonomiske og administrative ressursar kan dermed setjast inn der verdiane og behovet er størst.

Forskjell

Denne forskjellsbehandlinga er sjølv sagt ikkje tilfeldig. Ho skal vere ned-

felt i forarbeidet, drøfta på opne møte og innarbeid i det fredningsforslaget som vert sent på høyring. Alle berørte skal ha fått høve til å kommentera dette.

I Sogndalstrand er behovet for differensiert vern nedfelt i soneinndeling og føresegner. I Birkelunden er ein-skildbygg vurdert i kategoriane A, B og C. Desse kombinert med føresegner og vedlegg gir eit differensiert vern.

Foto: Kjell Andresen/Riksantikvaren

Soneinndeling ligg og inne i eit framlegg til freding av Tinfoss kulturmiljø på Notodden som no er til politisk behandling i kommuna.

Slik dei er...

I kulturmiljøa vert byggverk og område freda slik dei er ved fredingstidspunktet. Der eigarar ynskjer å føra kulturminna tilbake til tidlegare utsjånad, kan dette berre skje ved dispensasjon. Også her kan det forekomme forskjellsbehandling. Hovudregelen er at tilbakeføring berre

vert tillete der tidlegare utsjånad er tilstrekkeleg dokumentert og der dette kan gjennomførast utan for store inngrep i byggverket.

Landskap og vegetasjon endrer seg naturleg. Difor er det normalt lettare å få dispensasjon for tilbakeføring gjennom skjøtsel av landskap.

Innspel

I kulturminneforvaltninga i fylkeskommunane og hjå Riksantikvaren er

spørsmåla om forskjellsbehandling og praktisering av fredingsføresegnene til stadig drøfting. Vi ynskjer både innspel og meiningsytringar frå einskild-eigarar og organisasjonar om korleis forvaltninga praktiserar regelverket med sine faglege og skjønsmessige vurderingar.

Av Kjell Andresen, Riksantikvaren

Redaksjon:
Informasjonsavdelingen
Riksantikvaren

Grafisk produksjon:
www.modul.no

Opplag:
4000

Henveler kan rettes til:

Riksantikvaren,
Dronningensgt. 13
Postboks 8196 Dep.
0034 Oslo

Tlf: 22 94 04 00

Faks: 22 94 04 04

E-post: riksantikvaren@ra.no

www.riksantikvaren.no

Redaksjonen avsluttet
3. september 2007

ØKT VEKST AV SVERTESOPP

- De siste årene viser økt vekst av svertesopp. Soppen er ufarlig for treverk, men kan bli meget skjæmmende, sier Harald Ibenholt i Konserveringsseksjonen hos Riksantikvaren.

De siste årenes milde og våte klima har satt ekstra fart i veksten av svertesopp.

- På noen bygninger har soppen blitt et stort problem. Den viktigste årsaken er at alle malinger av miljøsinn tilsettes mindre "gift" nå enn før, forteller Ibenholt.

Dette har medført at vasking av fasader er blitt en ny form vedlikehold, for å holde alger og sopp i sjakk.

De siste årene er det gjort tester av malingers aldringsegenskaper. Disse viser blant annet at man innenfor alle typer malinger kan finne eksempler på soppangrep.

Linolje

- Linoljemalingen vurderer vi her hos Riksantikvaren som best å bruke når den er laget på mest mulig tradisjonell vis. Det vil si at malingen må inneholde mye sinkhvitt, fordi sink hindrer vekst av sopp og alger, forteller Ibenholt.

Når sinkhvitt er innblandet som et pigment, finnes det i hele malinglagets tykkelse og vaskes ut ettersom malingen slites. Slik frigjøres stadig vekk sopphindrende midler gjennom hele malingens levetid.

I Riksantikvarens faktaark er det mer informasjon om maling, linolje og svertesopp. Faktaarkene kan bestilles på postmottak@ra.no.

Foto: Harald Ibenholt © Riksantikvaren

